

Muhamed Hodžić, *ZEMALJSKA VAKUFСКА KOMISIJA
ZA BOSNU I HERCEGOVINU* (1883.-1894.),
ANALITIČKI INVENTAR, Sarajevo, 2006., 336 str.

Prošle, 2006. godine izašla je u izdanju Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu knjiga Muhameda Hodžića *Zemaljska komisija za Bosnu i Hercegovinu (1883.-1894.)* Knjiga analitičkog inventara *Zemaljske vakufske komisije* predstavlja pionirski rad na prezentaciji arhivske građe u okviru IVZ te stoga zaslužuje posebnu pohvalu. Autor je organizirao obradu materijala *Zemaljske vakufske komisije* kao jedne historijske kancelarije značajne za funkcioniranje vjerskog života i organizaciju vjerskih službenika u periodu 1883-1889. godine. Naime, evidentno je da se do sada u okviru IVZ nije pridavao značaj arhivskoj građi, niti u smislu njenog adekvatnog čuvanja i organiziranja niti u smislu njenog prezentiranja naučnoistraživačkoj javnosti. Bez sumnje, neosporan je značaj rukopisa i rukopisnog fonda u čiju su obradu i zaštitu tokom posljednje decenije uložena značajna sredstva za održavanje i dalji razvoj duhovnog i kulturnog projekta i usmjerenja. Međutim potpuno je zanemarena važnost arhivske građe koja ima značaj u praćenju i sagledavanju historijske realnosti, što je također bitno za konkretnu društvenu stvarnost, budući da je sagledavanje historijske prošlosti put za građenje budućnosti i očuvanje kontinuiteta, čak i onda kada se istražuju one marginalne faze razvoja koje su bile, ili još jesu, u diskontinuitetu sa glavnim tokovima historijskog puta. Arhivska građa Rijasetu IVZ koja je od 1997. godine u sastavu Biblioteke, čuva bitne informacije o funkcioniranju vjerskih institucija neposredno nakon višestoljetnog trajanja osmanskog imperija, odnosno u austrougarskom periodu. Također čuva građu koja se odnosi na decenije u kojim je IVZ, iako je funkcionirala u okvirima uređenja marginalnog karaktera, ipak održavala svoje institucionalno postojanje. Navedena arhivska građa pruža podatke o historijskom putu na kojem je ponovo uspostavljen kontinuitet njenog sadašnjeg izvornog djelovanja.

Spomenutom knjigom se prezentira pregled samo jednog malog dijela ukupne arhivske građe nastale u radu organa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u periodu od 1882-1970. godine. U navedenoj knjizi autor je obradio opće spise koji se odnose na djelatnost *Zemaljske vakufske komisije za Bosnu i Hercegovinu*, odnosno na sadržaj djelovodnih protokola

i finansijsko i materijalno poslovanje *Zemaljske vakufske komisije* u periodu 1883-1889. godine. Građa pruža relevantne podatke za istraživanje funkcioniranja i postupnog organiziranja određenih administrativno-upravnih ustanova u prelaznim periodima smjene državnih sistema, uz mogućnost uočavanja organizacionih elemenata minulih sistema koji su preuzimani od strane novouspostavljenih oblika vlasti. U tom smislu bi bilo interesantno, npr., napraviti komparaciju između pozicije Islamske zajednice i načina funkcioniranja njenih institucija u osmanskome periodu sa njenom pozicijom u austrougarskom periodu.

Građa iz navedenog perioda smještena je u 59 kutija kojima pripada 31 protokolarna knjiga. Veliku pomoć pri organiziranju, inventarisanju građe i izradi spomenutih inventara autoru su, svakako, pružile protokolarne knjige koje su uredno vođene i u kojim su se registrirale cirkulacije spisa koji ulaze ili izlaze iz kancelarije ili služe za internu upotrebu kancelarije u kojoj nastaju. Autor u predgovoru kratko obrazlaže historijsku aktuelnost građe koju predstavlja, navodi osnovne podatke o *Zemaljskoj vakufskoj komisiji*, donosi vodič kroz arhivsku građu fonda i kratko uputstvo o korištenju inventara. U knjizi je svaka od kutija koje se odnose na rad *Zemaljske vakufske komisije* detaljno obrađena sa preciznim navođenjem svakog pojedinačnog osnovnog službenog općeg spisa i odrednicom njegovog predmeta i godine nastajanja. Budući da jedan glavni spis sadrži nekad više raznih dokumenata koji se vode po nekom predmetu, odnosno koji taj predmet obrazlažu u vidu raznih priloga i sporednih spisa kojim se potvrđuju i pojašnjavaju glavni akti dotičnog predmeta, to je bilo potrebno i da se navede u kratkoj napomeni uz obradu svakog spisa koliko svaki predmet sadrži dokumenata i na kojim su jezicima sastavljeni. Upućivanje na jezik i broj dokumenata u jednom predmetu može motivirajuće djelovati na istraživača i potaknuti ideje o drugačijim mogućim pravcima istraživanja. Knjiga ima indeks imena, indeks mjesta, indeks vakufa te tumač riječi kao naučnoobavještajna sredstva koja istraživačima uvijek predstavljaju neprocjenjivu pomoć. Autor jeste u predgovoru naveo da je najveći broj spisa na bosanskom jeziku, ali da ima spisa i na osmansko-turskom i njemačkom jeziku. U radu je trebalo još pojedinačno po kutijama i spisima navoditi napomene za one dokumente koji su napisani na osmanskom ili njemačkom, makar to bilo i bez kompetentnog upućivanja na predmet, odnosno bez njihovog prijevoda ili kratkog registra kao informativnog sredstva, čime bi se istraživačima koji proučavaju vođenje administracije

u pojedinim historijskim razdobljima ili proučavaju institucije određenog sistema pružila mogućnost da dođu do podataka o dokumentima i na osmanskome i na njemačkom jeziku. To je moglo biti učinjeno na način da se prilikom navođenja odrednice na bosanskom samo doda da je uz navedeni spis, čija je odrednica već poznata, priložen i dokument na osmanskome ili njemačkom jeziku.

Građa Arhiva IVZ sadrži brojne fondove kao što su fondovi *Ulema-medžlisa*, *Zemaljskog vakufskog povjerenstva*, *Zemaljskog vakufskog ravnateljstva*, *Vakufsko-mearifskog saborskog odbora*, *Vakufske direkcije*, *Sreskog i Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva* te arhivsku građu svih muftijstava u Bosni i Hercegovini, *Mešihata IVZ* te džematskih odbora. Treba istaći da je značajna karakteristika građe koja se odnosi na austrougarski period to što ona u pojedinim spisima ima priložene, kao potvrdu određenog predmeta, dokumente iz osmanskog perioda, od kojih se neki, poput berata zavije Hamze Orlovića, odnose čak na početak šesnaestog stoljeća. S druge strane u brojnim spisima evidentno je vođenje duple administracije i na osmanskome i na bosanskom.

Kao što je već rečeno, analitički inventar koji je, po svom izboru, izradio Muhamed Hodžić donosi podatke samo o jednoj kancelariji, a to je *Zemaljska vakufska komisija*. Stoga bi bilo značajno da se obrade i ostale navedene kancelarije upravne vjerske administracije, posebno one centralnog tipa. Analitički inventari navedenih institucija pružili bi istraživačima uvid u funkcioniranje institucija Islamske zajednice i rasvijetlili odnos države i navedenih institucija. S obzirom na činjenicu da navedena građa sadrži dokumente koji se odnose na period osmanske vladavine, period austrougarske okupacije, Kraljevine Jugoslavije, period njemačke okupacije i Nezavisne države Hrvatske te period Socijalističke federativne republike Jugoslavije, to se pojavljuje kao veoma značajna s aspekta istraživanja i sagledavanja kontinuiteta razvoja IVZ i njene pozicije u raznim državnim sistemima, kako u onim imperijalnim sa visokim civilizacijskim određenjima i institucionalnom organizacijom svih segmenata sistema pripremljenih na dugo historijsko trajanje, tako i u onim lokalnog i marginalnog tipa koji, po pravilu, imaju samo epizodni karakter. Komparativno istraživanje navedene građe koja se nudi vrijednim istraživačima sigurno bi dovelo do formiranja cjelokupne slike o poziciji i ulozi jedne značajno zastupljene vjerske zajednice kao što je islamska u raznolikim državnim sistemima. Prezentiranje

građe navedenog arhiva neće doprinijeti samo rasvjetljavanju nekog od gore navedenih pitanja niti se ta građa može isključivo odrediti kao vjerska, odnosno kao građa vezana za vjerske institucije. Ova građa ima i općehistorijski i općekulturni karakter te u tom smislu može raznim istraživačima poslužiti u njihovim raznovrsnim i višestrukim percepcijama historijske i kulturne prošlosti. Uz to, praćenje i razumijevanje navedene građe može da ima značaj i pri pomoći u razumijevanju konkretnog historijskog trenutka ili funkcioniranja konkretnih aktuelnih institucija. Stoga je od posebne važnosti organiziranje rada na daljoj sistematskoj obradi pojedinih kancelarija navedenog arhivskog fonda, u čemu treba da radnicima na obradi ovih fondova bude pružena podrška nadležnih institucija.

Azra Gadžo Kasumović